

Міжкультурний діалог релігій: ісламської та християнської у романі Сімін Данешвар «Плач за Сіявешем» («Сувашон (سووشون)»)

А. М. Моллаахмаді Дехагі

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: persepolis@ukr.net

Paper received 11.12.20; Accepted for publication 22.12.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2020-242VIII42-06>

Анотація. У статті розкриваються релігійно-філософські аспекти роману сучасної іранської письменниці Сімін Данешвар «Плач за Сіявешем» («Сувашон»), який присвячений переломним моментам у сучасній історії та є досі актуальним для сучасного суспільства, оскільки передбачає діалог ісламської і християнської релігій. У роботі досліджується використання в тексті роману ісламських релігійних текстів Корану та їх взаємодія з християнськими, висвітлюються особливості інтерпретації та творчої трансформації релігійних текстів С. Данешвар, а також складнощі їх перекладу.

Ключові слова: іслам, шиїти, християнство, іранська література, епічний роман.

Вступ. Останнім часом все більше уваги приділяється ісламській релігії та культурі як чинникам політики глобалізованого суспільства в цілому і внутрішньополітичного життя європейських країн зокрема. У деяких країнах Європи й Америки складається негативний образ ісламу. Насправді ж переважна більшість мусульман не поділяє ідей екстремізму та тероризму, від яких, зауважимо, не звільнений і християнський світ – ідеологія терориста Брейвіка тому підтвердження.

Іслам є не тільки релігійною системою, а й підґрунтям способу життя величезної кількості людей, що належать до різних рас і народів. Значна кількість мусульман проживає і в Україні, що традиційно вважаються територіями православної (християнської) культури. Однак, якщо мусульмани тут, як правило, добре знайомі з християнським світоглядом, звичаями та культурою, то християни, особливо в умовах дійсно екстремістських виступів і висловлювань, не завжди мають адекватне та повне уявлення про іслам не тільки як про релігійну систему, але і про його моральні принципи, що пронизують усе суспільство. Достатньо сказати, що іслам також неоднорідний, у ньому є різні течії і відгалуження, представники яких не завжди ладнують між собою.

Слід відзначити, що в православному середовищі намічається інтерес до осягнення інших культур. Зокрема, створений нещодавно Ю. В. Максимовим навчальний посібник, призначений для учнів православних духовних шкіл «Історія релігій: Язичництво. Іудаїзм. Іслам», відрізняється науковою достовірністю, об'єктивністю та коректністю висловів [3]. Найбільш вдалою видається практика міжкультурного діалогу, відображена в конференціях, подібних до тієї, яка проходила в Уфі в 2003 році [4].

Стислий огляд публікацій за темою. Творчості С. Данешвар присвячено не так багато досліджень, але серед них слід виділити роботи А. Ванзан “Figlie di Shahrazad. Skritrici iraniane dal XIX secolo ad oggi”, яка присвячена ролі жінки у творчому житті Ірану та Я. Джахед “Simin Daneshvar’s Savushun: Examining Gender Under Patriarchy”, яка присвячена роману письменниці «Сувашон». Іранській прозі в цілому та жіночій зокрема присвячено праці Я. Аріянпур, П. Голі Заде, Ш. Дагіяна, М. Джафарі, А. Йдолахі, Х. Камшаде, Х. Мірабедіні, А. Садегі, Е. Салімі Кучі, А. Сераджа, С. Тагізаде, К. Хасан Лі, Дж. Есхагіяна, М. Яхагі,

К. Талаттофа, а також М. Норузі, але яка у більшості праць досліджує творчість Ш. Парсіпур та З. Пірзад.

Метою статті є аналіз релігійних текстів ісламу та християнства у творчості С. Данешвар, встановлення складнощів їх перекладу.

Матеріалом дослідження став роман Сімін Данешвар «Плач за Сіявешем» («Сувашон»).

Методи дослідження. У роботі було застосовано *типологічний* метод аналізу релігійних текстів ісламу та християнства, а також *компаративний* та *культурно-історичний*.

Результати та їх обговорення. Сімін Данешвар (1921-2012) є прикладом органічного поєднання різних культур. Вона народилася в Ширазі, місті з давніми літературними традиціями та особливим, характерним наріччям, яке зробило її твори неповторними та насиченими яскравими барвами. Навчалася вона в англійській школі, згодом закінчила Ширазький університет за спеціальністю «перська мова та література». Отримавши стипендію Фулбрайта, в 1952-1954 роках Сімін Данешвар пройшла навчання в Стенфордському університеті (США) за фахом «естетика». Повернувшись до Ірану, працювала в тегеранській школі мистецтв, а з 1959 до 1979 року викладала археологію та історію мистецтва в Тегеранському університеті.

У процесі нашої роботи над романом виявилось, що найбільшу складність являє собою не відтворення лексичних або граматичних особливостей перської мови при перекладі, не відображення специфіки авторського стилю Сімін Данешвар, а передача реалій, пов'язаних із повсякденним життям людей. Адже іслам – це не тільки релігія, але і спосіб життя, моральні та етичні принципи суспільства. Зміст роману «Плач за Сіявешем» («Сувашон») [5] буде неможливо зрозуміти без знання деяких ключових положень історії ісламу та історії Ірану.

Для того, щоб засобами іншої мови передати хоча б центральні ідеї цього грандіозного епічного полотна, перекладачеві необхідно занурити читача у світ іншої культури, мало йому знайомої, причому зробити це потрібно гранично лаконічно. Завдання ускладнюється тим, що в умовах світової війни, втіленої на сторінках роману, серед дійових осіб з'являються європейці, які є носіями християнства західного зразка, чії думки та вчинки також не завжди зрозумілі носію української або російської православної культури. При цьому слід

зазначити, що світова війна на сторінках роману символічна, оскільки навіть за кількістю згаданих реалій неможливо точно встановити, про яку війну йдеться – Першу чи Другу світову.

Змальовуючи широку панораму життя іранського суспільства під час світової війни, Сімін Данешвар звертається одночасно до двох епічних образів: доісламського героя Ірану Сіявуша та третього імама Хусейна ібн Алі, який загинув мученицькою смертю. Якщо легенда про Сіявуша знайома українському освіченому читачеві завдяки перекладу поеми Абулькасіма Фірдоусі «Шах-наме», то, здавалося б, більш доступна інформація про ісламську релігію потребує пояснень.

Назва роману Сімін Данешвар відсилає читача до поеми Фірдоусі «Шах-наме» і відразу ж визначає епічний жанр роману та його ідейний задум [2]. У поемі Фірдоусі іранський царевич Сіявуш з'являється у розпал кровопролитної війни між Іраном і Тураном як носій військової честі та доблесті, чистоти та справедливості. Однак результатом боротьби Сіявуша стане світ, який запанує після його перемоги. У «Плачу за Сіявушем» його головна героїня Зорі виступає проти війни і боїться її наслідків.

Роман Сімін Данешвар повністю пронизаний алюзіями на творіння Фірдоусі. Зокрема, несправедливе звинувачення в зраді та кара Сіявуша порівнюється із трагічною загибеллю головного героя роману Юсуфа. Так само, як в «Шах-наме» весь Іран оплакує Сіявуша, Зорі гірко оплакує Юсуфа. Примітно, що назва роману (в оригіналі – «Сувашон») являє собою ширазький діалектизм, який позначає похоронний плач, і це слово походить від імені Сіявуша. Таким чином, на основі символічного образу, несправедливо звинуваченого і убитого народного героя Сіявуша Сімін Данешвар створює новий символ: Зорі страждає про втрату ідеального героя, яким насправді Юсуф не був.

Слід зазначити, що ідея мученицької смерті головного героя роману Сімін Данешвар, Юсуфа, посилена культом мучеництва, який розвинувся в іранському шиїзмі. Шиїзм можна назвати етнічним, суто іранським різновидом ісламу як частини світової релігії. Він сформувався із шанувальників першого імама, Алі, двоюрідного брата та зятя пророка Мухаммеда. Шиїти вірять, що Мухаммед, наділений божественною благодаттю, передав її своїм нащадкам. Для шиїтів важлива святість Алі, авторитет якого базувався перш за все на його особистих якостях. Відповідно до цього у шиїтів склалося уявлення про святих імамів, відповідно до якого імамом може бути тільки нащадок Пророка Мухаммеда від шлюбу його доньки Фатіми й Алі. Благодать від Алі передавалася через Хасана і Хусейна (синів Алі від доньки Мухаммеда Фатіми) та їх нащадків. Усього в основній частині шиїтів відзначається 12 імамів.

Саме в шиїзмі розвинувся культ мучеництва. У всіх шиїтських релігійних центрах вшановується пам'ять молодшого сина Алі, Хусейна, який був убитий недалеко від міста Кербела в Іраку прихильниками халіфа Язіда в 680 році. Його смерть щорічно відзначається у десятій день ісламського місяця Мухаррам, відомого як «Ашура», похмурими, а часом і жорсткими ритуалами. В цей день у шиїтських містах і місцевостях люди, що оплакують смерть Хусейна, проводять ходи,

багато хто займається самобичуванням, наносячи собі рани ланцюгами та шаблями, посипаючи себе глиною. Таким же чином відзначається сороковий день після смерті Хусейна. Говорячи про мученицьку смерть Хусейна, аятолла Хомейні підкреслював важливість моральних уроків, які можна витягти звідси: місяць Мухаррам і наступний за ним місяць Сафар не дають загинути ісламу.

Таким чином, за задумом Сімін Данешвар, мученицька смерть Юсуфа викликає алюзії щодо доісламського періоду історії Ірану (легенда про Сіявуша) й ісламського (власне, шиїтського періоду), що розпочався у 1501 р. н.е., коли шах Ісмаїл I затвердив шиїзм в якості державної релігії. Завдяки цьому образ Юсуфа набуває епічних масштабів і стає новим символом Ірану. С. Данешвар навмисно поєднує в одному образі два міфи доісламський та інтерпретований, надаючи глибинних смислів тексту Корану. Наприклад, образ Юсуфа можна прирівнювати до образу Сіявуша з «Шах-наме», а з іншого – до пророка Юсуфа (біблійний Йосиф Прекрасний) [1, с. 363]. Як приклад можна навести різні сторони образу Юсуфа: з одного боку, він асоціюється з образом.

Хоча в основі цієї символіки знаходяться алюзії, засновані на ісламській релігії, такий символ дуже легко читається представниками православної (християнської) культури. Ідея здобуття істини і святості через мучеництво дуже близька православної християнській культурі. Серед канонізованих руських святих одними з перших стали невинно убієнні мученики брати Борис і Гліб, а серед останніх – члени царської сім'ї Романових. У західноєвропейській християнській культурі також відомий культ мучеників, але вони найчастіше отримують свої страждання від зовнішніх ворогів. Тут же очевидна схожість в тому, що мученицька смерть отримана від своїх, здавалося б, близьких людей.

У романі Сімін Данешвар вже була закладена ідея діалогу двох культур, мусульманської та християнської. Однак найбільше паралелей можна знайти між шиїтським напрямом ісламу та східним, православним різновидом християнства. Тут можна відзначити збіг числа шиїтських імамів (12) і християнських апостолів, ритуальне дотримання траурних дат після поховання (9-й день, 40-й і рік після смерті), а також культ мучеників. Можливо, не випадково особливий вплив на творчість Сімін Данешвар справила творчість саме російського письменника, А. П. Чехова.

Висновки. Трансформуючи давні міфи, С. Данешвар у романі «Плач за Сіявушем» («Сувашон») поєднує іранську та європейську цивілізації, де ідеї міфів мають відбити істинну, загальнолюдську схожість різних цивілізацій: християнської, європейської та ісламської, іранської.

Історія слов'яно-іранських міжетнічних і міжкультурних контактів знає різні періоди. З класичним періодом ірано-таджицької літератури українські читачі знайомі досить добре завдяки перекладам, здійснюваним із кінця XIX століття. Однак охолодження в дипломатичних відносинах між СРСР та Іраном з середини XX століття, призвело до того, що сучасні україномовні та російськомовні читачі мають досить туманне уявлення про сучасну іранську літературу. Як

демонструють нам її кращі зразки, між нашими народами набагато більше спільного, ніж здається на перший погляд. Однак для цього необхідно більш уважно ставитися до звичаїв і культури один одного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библийская энциклопедия (Москва, ТЕРРА, 1990), 902.
2. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник у 2 т. (Тернопіль, Навчальна книга – Богдан, 2005).
3. Максимов, Ю. В. История религий: Язычество. Иудаизм. Ислам (Москва, Московская Духовная Академия, 2011), 176.
4. Этнорелигиозное образование и духовно-нравственное воспитание молодёжи: материалы науч.-практ. конф. (Уфа, 2003), 244.
5. Daneshvar Simin. Savushun (M., «Tehran», 1969), 305.

REFERENCES

1. Bible encyclopedia [Biblejskaja jenciklopedija] (Moscow, Terra, 1990), 902.
2. Foreign writers. Reference encyclopedia [Zarubizhni pys'mennyky. Encyklopedychnyj dovidnyk], in 2 t. (Ternopil, Navchal'na knyga – Bogdan, 2005).
3. Maksimov, Yu. V. Religious history: Paganism. Judaism. Islam [Istorija religij: Jazychestvo. Iudaizm. Islam] (Moscow, Moskovskaja Duhovnaja Akademija, 2011), 176.
4. Ethno-religious education and spiritual and moral education of youth [Jetnoreligioznoe obrazovanie i duhovno-nravstvennoe vospitanie molodjzhi]: materialy nauch.-prakt. konf. (Ufa, 2003), 244.

Intercultural Dialogue of Religions: Islamic and Christian in the Novel by Simin Daneshvar “Mourners of Siyâvash” (“Savushun (سوسوشون)”)

A. M. Mollaakhmadi Dekhahi

Abstract. Religious and philosophical aspects of the novel “Mourners of Siyâvash” (“Savushun”) of the modern Iranian writer Simin Daneshvar are represented. The novel is dedicated to turning points in modern history and it is still relevant for modern society since it assumes a dialogue between Islamic and Christian religions. The use of Islamic religious texts from the Quran in the novel and their interaction with Christian ones is investigated. Peculiarities of interpretation and creative transformation of religious texts by S. Daneshvar, as well as the complexity of their translation are explored.

Keywords: Islam, Shiites, Christianity, Iranian literature, epic novel.